

afhankelijk. Die innige relatie zien we ook bij de droogmaking van de Waterlandse meren. Die werd vooral mogelijk gemaakt door Amsterdams geld. Ook hier ontstonden weer flinke problemen doordat de Waterlanders in het bestuur van het heemraadschap dominant waren. De Amsterdammers, die bijna de helft van het land in handen hadden, zagen met lede ogen aan hoe weinig invloed zij hadden op de besluitvorming en stapten naar de Gecommitteerde Raden. De regenten van Monnickendam schaarden zich in eerste instantie achter de Waterlandse dorpen, maar gingen na enige tijd toch het gesprek aan met Amsterdam. Uiteindelijk kreeg ook de Amstelstad drie vertegenwoordigers in het poldercollege. Dergelijke kwesties leidden tot voortdurend wisselende samenwerkingsverbanden. Tussen dorpen onderling, maar ook tussen dorpen en steden in de regio.

Ondanks de thematische aanpak, ontbreekt in het boek een alomvattende slotbeschouwing. Dat is jammer. Want hoewel het uitgangspunt van deze bundel – samenwerking en conflict – duidelijk is, blijft de lezer achter met een onbeantwoorde vraag. Hoe moeten we de politieke cultuur van Waterland nu precies karakteriseren? Enerzijds was er sprake van coalities en samenwerkingsverbanden, anderzijds vierde het eigenbelang regelmatig hoogtij. De gezamenlijke acties van de dorpen in de Unie van Waterland waren, zo schrijft Fenna Brouwer, ‘zeker succesvol’ (p. 78). In het volgende hoofdstuk concludeert Corrie Boschma-Aarnoudse echter dat er in Waterland geen sprake was van ‘een oplossingsgerichte overlegcultuur’ (p. 118). Het is jammer dat deze contrasterende bevindingen niet verder zijn geïnterpreteerd en uitgewerkt. Want was het niet juist deze merkwaardige paradox van samenwerking versus particularisme die aan de basis lag van de politiek van de Republiek? Lokaal patriottisme voerde vaak de boventoon, maar dat neemt niet weg dat dorps- en stadsbestuurders met grote regelmaat samenwerkten met collega’s uit buurplaatsen. Ondanks alle tegenstellingen waren bestuurders vaak toch gericht op het bereiken van een zekere bestuurlijke symbiose. Dat zien we niet alleen op lokaal, maar zeker ook op gewestelijk vlak en op het niveau van de Generaliteit. Het zorgde, volgens historicus Willem Frijhoff, niet alleen voor dynamiek, maar waarborgde ook het machtsevenwicht in het staatsbestel van de vroegmoderne Republiek.¹

Het Waterlands Archief en de auteurs van dit boek verdienen een groot compliment. *Broek en Waterland* is een fraaie bundel die in de regio vast veel aftrek zal vinden. Alleen al omdat de thematiek bijzonder actueel is nu er dit moment gesproken wordt over vormen van samenwerking, dan wel fusies, tussen verschillende Waterlandse gemeenten. De thematische aanpak maakt het boek ook interessant voor een breder publiek. Want ondanks alle conflicten, tegenstellingen en staatkundige verscheidenheid vormde eendrachtige samenwerking een centraal element in de politieke cultuur. Niet alleen van het dorp Broek, de regio Waterland en het gewest Holland, maar van de gehele Republiek der Verenigde Nederlanden.

MAURITS W. ERTSEN

Jan Renette, *Mijn Holland. Tussen land en zee*. Balma (Frankr.): Photographie sans Frontières 2018, 300 pp., ISBN: 979-10-93140-04-9, hb.

Het koffietafelboek *Mijn Holland* is zonder meer opvallend te noemen. Het is groot, zwaar, rijkelijk geïllustreerd, prachtig om te zien en leuk om doorheen te bladeren. Het grootste deel van het boek toont een rondgang om het IJsselmeer, vanaf Amsterdam naar het noorden, via Afsluitdijk en Waddenzee, door Friesland en de Flevopolders, om (abrupt) te eindigen in Spakenburg. Vooraf en tijdens die rondgang worden we als lezers uitbundig voorzien van historische achtergronden, anekdotes, illustraties en foto’s die de auteur – die tenslotte fotograaf is – zelf heeft gemaakt. In het boek worden veel zijstappen gemaakt naar fietsen, gevelstenen, tulpen, en nog veel meer. Die lijken soms wat willekeurig gekozen, maar het aardige ervan is eigenlijk ook wel weer dat die uitstapjes laten zien dat er op plaatsen die geselecteerd zijn vanwege hun band met water meer te zien is dan alleen dat water. De zijstappen benadrukken ook wat het boek in eerste instantie

¹ Willem Frijhoff, ‘Slotbeschouwing. Hollands hegemonie’, in: Thimo de Nijs & Eelco Beukers (red.), *Geschiedenis van Holland. Deel II: 1572 tot 1795* (Hilversum 2002) 465-491 (p. 478).

is: een reisverslag. Zeker in een tijd waarin reizen even wat minder voor de hand ligt (de beperkende maatregelen vanwege Covid19 zijn volop van kracht terwijl ik dit schrijf) is een reisverslag dat je vele kanten van plekken en landschappen laat zien aantrekkelijk.

De historische inbedding van de reis is nauwelijks origineel te noemen en zelfs wat ouderwets, als ik zo vrij mag zijn. We lezen vooral in het begin een paar maal dat Nederland een land is wat zichzelf heeft gemaakt. Dat is voor een boek met een sterk Frans perspectief (de auteur woont in Frankrijk) misschien niet eens zo raar – als we aannemen dat de originele quote van Descartes komt – maar daarmee is die opmerking nog steeds niet erg interessant. De Nederlandse watergeschiedenis is meer dan de heroïsche strijd tegen het water. Het is gelukkig wel zo dat in de teksten de nodige details en nuances worden gegeven, maar al met al blijft het boek gebaseerd op een nogal traditionele geschiedschrijving. De literatuur waarnaar wordt verwezen, laat ook weinig anders toe. Meer recent werk is niet gebruikt, en meer wetenschappelijk werk al helemaal niet.

Er staan ook een aantal merkwaardige opmerkingen in het boek. Zo wordt op pagina 27 gesteld dat de helft van Nederland ‘inclusief meren en rivieren’ onder de zeespiegel ligt. Gelukkig wordt elders in het boek het meer reële getal van 1/3 gebruikt, maar ik blijf het lastig vinden mezelf zoveel rivieren en meren onder de zeespiegel voor te stellen – hoewel het wel kan: de Oude Rijn, de Kagerplassen en het Braassemmeer maken deel uit van de boezem van Rijnland en liggen op 0,60 meter -NAP. Ook de claim dat we de naam Holland gebruiken door keuzes die zijn gemaakt door Lodewijk Napoleon (p. 11) lijkt me wat merkwaardig. Ten eerste moet hier het ‘we’ gekwalificeerd worden: de term Holland voor de landsnaam Nederland wordt eigenlijk vooral internationaal gebruikt, niet in Nederland zelf. Ten tweede was de naam Holland natuurlijk al iets eerder in gebruik, en weerspiegelt het samengaan van Holland met Nederland zeker ook de machtsverhoudingen in het verleden. Het boek zelf benadrukt de historische overheersing van Holland ook door de term in de titel te kiezen, terwijl het boek niet gaat over Holland in een van beide betekenissen.

Het boek is eigenlijk ook geen geschiedenisboek, maar een weergave van een persoonlijke rondreis. Daarbij wordt het heden rond het IJsselmeer verbonden met het verleden van de Zuiderzee. Het historische perspectief mag dan wat beperkt zijn, maar met zijn reisverslag illustreert Jan Renette hoe plaatsen en landschappen nog sporen van de geschiedenis laten zien, bewerken en benadrukken. Geschiedenis wordt eigenlijk steeds opnieuw gemaakt en uitgedrukt in materiaal en verhalen. Dat laat dit boek zien en daarmee illustreert het een thema wat we bijvoorbeeld ook terugvinden in discussies rond erfgoed. Het boek is natuurlijk zelf ook een zeer goed voorbeeld van hoe geschiedenis gemaakt wordt. Nederlanders, ook als zij in Frankrijk wonen, maken Nederland nog steeds, in het echt, in verhalen en in dikke, fraai geïllustreerde boeken!

Marieke van Delft & Reinder Storm, *De geschiedenis van Nederland in 100 oude kaarten*. Tiel: Lannoo, i.s.m. Koninklijke Bibliotheek (Den Haag) & Allard Pierson | De Collecties van de Universiteit van Amsterdam, 2019, 400 pp., ISBN 978-94-014-59075-4, hb.

**LAURAN
TOORIAN**S

De studie van het verleden kan niet zonder kaarten. Veruit het duurste boek dat ik moest aanschaffen toen ik lang geleden (in 1979) begon aan mijn studie geschiedenis in Leiden was een atlas: *Westermann Grosser Atlas zur Weltgeschichte* (nog steeds in druk). Boeken met plaatjes golden als minderwaardig ‘populair’, al kwam daar snel verandering in. Maar kaarten waren – en zijn – essentieel. Als historicus moet je niet alleen weten wat en wanneer, maar ook waar zich een gebeurtenis afspeelde en de meest beruchte vraag bij het